

מבחן־בית בבלשנות דיאכרונית

יהודה רונן

14-21/2/2004

1 הגדרה

1.1 פונולוגיזציה

פונולוגיזציה הוא תהליך דיאכרוני שבו נוצרת דיפרנציאציה פונולוגית בין שני צלילים שקודם לכן לא היו נבדלים זה מזה פונמית. באופן טבעי, פונולוגיזציה היא תוצר של הפרדות אלופונמות.

איך קורה מצב שבו שתי אלופונמות מתרחקות לידי פונמות נפרדות? לשם כך דרוש תהליך פונולוגי דיאכרוני מקדים — פונולוגיזציה היא תוצר של תהליך קודם. נתאר מצב שבו לפונמה p יש אלופונמה p_A בסביבה A ואלופונמה p_B בסביבה B . עכשיו, קרה תהליך דיאכרוני שאיחד את שתי הסביבות: אם בצורה כזו שסביבה אחת השתוותה לאחרת, ואם בצורה כזו ששתי הסביבות השתוו לסביבה אחרת, שונה. איך התהליך ישפיע על האלופונמות p_A ו- p_B ? יכול להיות מצב שבו הן יתאחדו, וישארו בגדר פונמה אחת (ואז לא תתרחש פונולוגיזציה), ויכול להיות מצב שבו, למרות האיחוד בסביבה, הן ישמרו על ההבדל ביניהן — זוהי פונולוגיזציה.

אפשר לראות דוגמה מובהקת לפונולוגיזציה בהודית. בהודית (סנסקריט) פלטליזציה, שינוי באופן הביצוע של הגה בסביבה קדמית, נפוצה מאוד. ההיגוי של הפונמה $^1/k/$ היה שונה בסביבה שאינה קדמית ($/ka/$ הוא $[ka]$, לדוגמה) ובסביבה קדמית ($/ke/$ הוא $[tʃe]$). בשלב מאוחר יותר, התרחש שינוי בתנועות, כך שכל התנועות הפכו ל- $/a/$. עם זאת, נשמר ההבדל, ונתקבל הניגוד שבין הפונימה $/k/$ לבין $/tʃ/$, שלא התקיים לפני כן (יתכן ka ויתכן $tʃa$, מובדלים).

דוגמה נוספת לפונולוגיזציה אפשר לראות בשפות הסלאביות, גם כאן בפלטליזציה. עוד בתקופה קדומה מאוד, לפני החלוקה של הסלאביות לתת־קבוצות, בסביבה קדמית ($\check{i}, \bar{i}, \check{e}, \bar{e}, j$) התרחש השינוי הדיאכרוני $k \ g \ x \ > \ tʃ \ dʒ \ j$. בתחילה היה מדובר באלופונמות שהותנו על־ידי הסביבה הקדמית, אבל לאחר שהסביבות השתנו, בגלל סיבות דיאכרוניות אחרות, התרחשה פונולוגיזציה, והאלופונמות התנתקו לידי פונמות נפרדות.

¹ אני משתמש בצורת הסימון של IPA: תחימה ב- / / / מסמנת תעתיק פונמי, רחב, בעוד שתחימה ב- [ ] מסמנת תעתיק פונטי, צר.

1.2 ישור־פרדיגמה

ישור־פרדיגמה² הוא תהליך דיאכרוני שבו ההתנהגות של מקרים חריגים, יוצאים מן הכלל, משנים את התנהגותם לפי אלו הרגילים. כפי שניתן לראות, מדובר בתהליך אנלוגי: השתנות של גורם אחד בשפה לפי גורם שני.

העקרון שעומד מאחורי ישור־פרדיגמה מקביל לכלל של Kuryłowicz שאומר: "אם יש צורה מרכזית יותר וצורה מרכזית פחות, הצורה הפחות מרכזית תשתנה אנלוגית בדמיון לצורה המרכזית".

במקרים רבים ישור־פרדיגמה פועל על פרדיגמות ש"התקלקלו", מבחינת החוקיות שלהן בהשוואה לחוקיות הכללית במערכת, כתוצאה משינויים דיאכרוניים אחרים, בעיקר פונולוגיים. אפשר להשוות, לדוגמה, את ישור־פרדיגמה שהתרחשו בפלטליזאציות ברוסית, אל מול הצורה הלא־מיושרת שבסלאבית כנסייתית עתיקה.

דוגמה מובהקת לישור־פרדיגמה ניתן לראות בלטינית. תהליך פונולוגי שהתרחש בלטינית הוא רוטציזם: שינוי של $z > r$, שהשפיע גם על s אינטרווקאלית ($VsV (> VzV) > VrV$). כתוצאה מהשינוי הזה, קרה דבר מעניין: יש בלטינית, בין השאר, "גזעי־r" (שמות־עצם כמו soror, sororis "אחות"), ו"גזעי־s", שנוטים בכל היחסות, מלבד הנומינטיב היחיד, ב־r, כמו honoris "כבוד". הסיבה לכך שאותם "גזעי־s" נוטים ב־r, ולא ב־s, היא עניין פונולוגי בלבד, ולא מורפולוגי, בגלל הרוטציזם. בפועל, מה שקרה בלטינית מאוחרת יותר, הוא ישור של הפרדיגמה של אותם "גזעי־s", כך שגם הנומינטיב היחיד שלהם הוא ב־r, ולכן מקבלים את הצורה honor, honoris. סך היחסות האובליקויות מרכזי יותר מהיחסה הנומינטיבית.

1.3 סינקרטיזם

סינקרטיזם הוא תהליך דיאכרוני שבו ישנה התלכדות של הבחנות לשוניות. בדרך־כלל המונח משמש לאיבוד ההבחנות של חלק ממערכת יחסות, לפחות בחלק מהנטיות. בכל השפות ההודו־אירופיות התרחש סינקרטיזם במערכת־היחסות, במידה זו או אחרת.

על־פי הגישה הסטרוקטוראלית, חלקים בלשון מוגדרים על־פי ההבחנות ביניהם, הניגוד ביניהם. כשאובד הניגוד כתוצאה מסינקרטיזם, הם מפסיקים להיות מובחנים, ונוצרת חלוקה חדשה של עולם ההבחנות הקודם. אם אובדת הבחנה, אז גם ההגדרה של אלמנטים נוספים שמנוגדים לאלו שהתלכדו משתנה: "נומינטיב" שמנוגד רק ל"ג'ניטיב" הוא שונה מ"נומינטיב" שמנוגד ל"אקוזטיב", "ג'ניטיב" ו"דאטיב".

לסינקרטיזם יכולות להיות השפעות רבות ועמוקות על המערכת הלשונית, שיכולות מצדן לגרור שינויים דיאכרוניים נוספים, חלקם סינקרטיזם בעצמן.

סינקרטיזם לא חייב להיות מלא: הבחנה יכולה להשאר בחלק מצומצם של המערכת, כאשר היא התלכדה ביתר המערכת.

²המילה "פרדיגמה" משמשת כאן לא במובן הסטרוקטוראלי — פרדיגמה אל מול סינטגמה — אלא במובן שמשמש את הדקדוק המסורתי.

דוגמה לכך ניתן לראות באנגלית העתיקה, שם בפרונומינה ובתארים נשארה יחסת אינסטרומנטל מובחנת, בעוד שבשם-העצם היא נעלמה. יחסת הלוקטיב נעלמה בלטינית (קלאסית, לפחות) מלבד במילים בודדות, דוגמת domus, domi ו-rus, rure (צורות אחרות תפסו את מקומה). הבחנת היחסות שהיתה באנגלית עתיקה נעלמה כמעט לגמרי באנגלית מודרנית, מלבד במערכת כינויי-הגוף, שם יש לה שרידים ברורים יותר מאשר במערכת השם (שם יש רק איזה שריד חלקי לג'ניטיב, בסיומת -s) ובמערכת התואר (שהיא נטולה לחלוטין הבחנה של יחסות).

1.4 גרמטיקליזציה

גרמטיקליזציה היא תהליך דיאכרוני שבו ישויות לקסמטיות הופכות לישויות דקדוקיות, גרמטיות. תיאורטית, גרמטיקליזציה יכולה להתרחש על כל חלק-דיבור: בין אם מדובר בשם-עצם (דוגמת "לצד", "שבא מ'צד"), בשם-תואר או בפועל (דוגמת "כנראה", "שבא מ'לראות"). בדרך-כלל, די קל לראות את הקשר ההגייוני שבין הלקסמה המקורית ובין התוצר של הגרמטיקליזציה. התהליך לא חייב להיות מלא, כלומר: לא חייבת להיות "התנוונות" מלאה של הלקסמה לתפקיד דקדוקי — בין לקסמות "ממש" ואלמנטים דקדוקיים "ממש" נמצאות מילות-היחס. בשפות הודו-אירופיות, רבות ממילות-היחס מקורן באדוורבים, שעברו גרמטיקליזציה, לפחות חלקית. הסיומת האנגלית המודרנית -ly (כמו ב-happily), מקורה בשם-עצם רגיל לחלוטין, lic "גוף, גופה", שעבר גרמטיקליזציה ל-lic (סיומת אדג'קטיבלית) ול-lice- האדוורביאלית, כמו ב-bliþe-lice.

הרפלקטיב בעברית ובארמית הוא תוצר של גרמטיקליזציה של לקסמות רגילות. בעברית "עצמו" בא "מ'עצם", ובארמית "גופא" (gufa) ו"נפשי" (nafšej) הם אטימונים של "גוף" ו"נפש" העבריים. כמו שניתן לראות, גם העברית וגם הארמית לקחו מילים שקשורות לאדם עצמו, אם "גוף", אם "נפש" ואם "עצם", ובנו מהם רפלקטיב בגרמטיקליזציה.

תהליך שקורה בכיוון ההפוך, "דגרמטיקליזציה" - אלמנט דקדוקי שהופך ללקסמה, הוא נדיר מאוד. דוגמה להתהליך כזה ניתן לראות במילה "איזם" (ModEng. ism), שמקורה בסיומת "-יזם" (-ism), כמו במילים "קפיטליזם" ו"פאשיזם".

1.5 מקבע דיאכרוני

מקבע דיאכרוני הוא תיאור של שינוי במישור הדיאכרוני. התיאור הזה יכול לעסוק בשינוי פונולוגי, סמנטי, מורפולוגי, תחבירי, או כל שינוי דיאכרוני אחר.

ישנן דרישות קריטיות ממקבע דיאכרוני, כדי שיחשב לקביל:

- תחימה ברורה של הזמן, והשפה והמקום שבו הוא קורה. תהליכים דיאכרוניים תחומים בזמן: יש תקופה מסויימת שבו קורה השינוי — מה שנכנס לשפה אחרי השינוי לא ישתנה³, אלא באנלוגיה. תהליכים דיאכרוניים אינם תהליכים שמתרחשים במקביל בכל השפות. תהליך מתרחש בזמן מסויים, כמו שאמרנו, ובשפה מסויימת⁴.
- תיאור מדוייק של הסביבה שבו הוא מתרחש. תיאור של אופן השינוי של הגורם המשתנה במקרים שונים. לדוגמה: שינוי פונולוגי יכול להיות תלוי בגורמים כמו מיקום במילה, קרבה אל הגאים אחרים, או לפי הטעם במילה, ואפילו דברים מוזרים, כמו שינויים שקורים רק בסוף של סיפור.

מעניין, שמבחינת ההיסטוריה של הבלשנות, הדרישות הבסיסיות והכמעט-מובנות-מאליהן האלה, לא תמיד היו ברורות, מה שהוביל לתיאורים דיאכרוניים חסרים, שגויים ולא מספקים. המקרה של "המדקקים הצעירים" הוא דוגמה לנאיביות שבנסיון פשטני לתיאור דיאכרוני.

כמובן שחשוב לתאר גם את היוצאים מן הכלל. ישנם כוחות רבים שפועלים על השפה, אם מתוך המערכת הלשונית (אנלוגיות, לדוגמה) ואם מחוץ למערכת הלשונית (שאליות והשפעות פוליטיות, לדוגמה). אותם כוחות יכולים ליצור מקרים שלא מתנהגים על-פי התיאור הכללי של המקבע.

מבחינת ההדגמה, כמעט כל דוגמה שאני נותן בסעיפים האחרים היא, למעשה, דוגמה למקבע דיאכרוני, ברמת-פירוט זו או אחרת. למרות זאת, אדגים:

בין פרוטו-הודו-אירופית ובין פרוטו-גרמאנית התרחש התהליך של חוק גרים בשפות הגמאניות. מקרים יוצאים מן הכלל מתוארים על-ידי חוק וורנר (ועל ידי חוק גראסמן, כשמשווים ליוונית וסנסקריט).

³ אפשר לראות את זה בשימור הצורה הלטינית של הקונסוננטים במילים שנשאלו מלטינית לשפות גרמאניות, בלי שינוי שלהם לפי חוק גרים — התהליך של חוק גרים כבר הסתיים, בתקופת השאילה.

⁴ כמובן שתהליך לא חייב להתקיים בכל הדיאלקטים בשפה: יכול להיות תהליך דיאכרוני שמתקיים רק בדיאלקט מסויים, או בקבוצה של דיאלקטים. במקרה זה, ה"שפה" שאליה הכוונה היא קבוצת אותם הדיאלקטים

2 דיון

2.1 חידוש אנלוגי כההליך דיאכרוני

אנלוגיה היא השוואה בין שני אובייקטים, תוך מתן דגש לדומה בין שניהם. בשפה, בהסתכלות דיאכרונית, אנלוגיה היא שינוי של גורם אחד, לפי גורם אחר, מרכזי יותר. החשיבות שבאנלוגיה כגורם מניע של תהליכים דיאכרוניים הוכרה לפחות החל מתקופת המדקדקים הצעירים.

הבלשן ירז'י קוריווביץ' (Jerzy Kuryłowicz) ניסה לנסח כללים ברורים לאנלוגיה בדיאכרוניה. מהם:

- כתוצאה מהתפתחות אנלוגית, סמן מורכב מחליף סמן פשוט. הכוונה ב"מורכב" וב"פשוט" היא לפריקות, לגזירות, של הסמן: ככל שהסמן מורכב מפחות חלקים, הוא נחשב לפשוט יותר. דוגמה לאופן שבו הכלל הראשון פועל היא מקרה שבו יש מורפמה בודדת עם משמעות מסויימת, כאשר במערכת קיימת מורפמה נוספות (או מורפמות נוספות) באותה משמעות, ובמורכבות רבה יותר. לפי הכלל הזה, אם תתקיים אנלוגיה, יתרחש שינוי דיאכרוני שבו השפה תחליף את המורפמה הפשוטה במורכבת. דוגמה קונקרטיית יכולה להיות המעבר לצורות פריפרסטיות לציון פרפקטום בשפות רומאניות בעזרת *habere/tenere*. הסתייגות מהכלל: לא תמיד הכלל פועל — לפעמים מוחלף סמן מורכב בסמן פשוט. דוגמה קונקרטיית: הקומפרטיב והסופרלטיב באנגלית מודרנית מסומנים ב-*er* וב-*est* (מלבד במילים ארוכות, שם משתמשים ב-*more* וב-*most*, אבל זה לא נוגע לעניינו). באנגלית עתיקה, מלבד הסיומות (*-ra* ו-*-ast/-est*), בחלק מהתארים היתה גם מוטציה בתנועת הגזע, וכך מקבלים *gingra : gingest : geong* "צעיר : צעיר יותר : הכי צעיר". באנגלית מודרנית, האנלוגיה היא לכיוון הציין הפשוט דווקא: הסימון הוא רק בסיומת, ללא מוטציה בתנועת השורש (ולכן *young : younger : youngest*, עם סיומת בלבד). זהו תהליך של ישור-פרדיגמה, סוג של אנלוגיה: הצורה הפחות נפוצה (=סיומת+מוטציה) מוחלפת בצורה היותר נפוצה (=סיומת בלבד), למרות שזו האחרונה פחות מורכבת.
- אם יש צורה מורכבת וצורה פשוטה: הצורה המורכבת מתאימה את עצמה לזו הפשוטה.
- אם יש צורה אחת שהיא יותר מרכזית וצורה שניה שהיא פחות מרכזית, הצורה הפחות מרכזית תשתנה אנלוגית בדמיון לזו המרכזית (ישור-פרדיגמה, *levelling*). נבחן, לדוגמה, את התגלגלות הפועל "לבחור" (מ-**geus-* PIE "לטעום, לבחור"), ונראה את האופן שבו האנגלית המודרנית והגרמנית השתנו.

– אנגלית. באנגלית מודרנית תנועת-הגזע של *choose* משתנה בהטיות, אבל העיצור [z] נשאר בכל הנטיה הפעלית. באנגלית מודרנית, מלבד השינוי בתנועת-השורש, היה גם

שינוי בעיצור הסופי, כתוצאה מרוטציזם: אינפניטיב *cēosan*, עבר יחיד *cēas* ועבר רבים *curon*, ופרטיציפ פאסיבי *coren*. כפי שניתן לראות, האנלוגיה שהתרחשה באנגלית (ModEng. choose) היא לכיוון ה־s, ולא לכיוון ה־r.

– גרמנית. בעבר בגרמנית אותן צורות, בהתאמה, היו *kiosan*, *kos*, *kurun*, *gekoren*, ובגרמנית מודרנית — *küren*, *kor*, *gekoren*. בגרמנית, אם כך, התרחשה אנלוגיה לכיוון ה־r.

כפי שניתן לראות, הצורה המרכזית בשתי השפות שונה — באנגלית היא זו שב־s/z, ובגרמנית היא זו שב־r.

● אם נוצרת צורה חדשה באנלוגיה, כאשר הצורה הקודמת לא נעלמת ושתי הצורות ממשיכות להתקיים במקביל בשפה, אז נוצרת ביניהן דיפרנציאציה של תפקיד, כך שהצורה החדשה לוקחת את התפקיד המרכזי, והישנה את המשני. זהו הכלל החשוב ביותר, וזה שפועל יותר טוב מכולם. קוריוזיץ' התבסס על הכלל הזה בכתבים נוספים.

קודם הזכרנו את הקומפרטיב האנגלי. האנלוגיה שם היתה בישור־פרדיגמה לכיוון צורת הקומפרטיב הנפוצה יותר, בסיומת בלבד. באנגלית עתיקה, צורת הקומפרטיב של *eald* "זקן" היא *ieldra*, ו־*ieldest* בסופרלטיב. באנגלית מודרנית הנטיה היא *older* : *old* : *oldest* (כתוצאה מאנלוגיה), אבל עדיין קיימות הצורות *elder* ו־*eldest*, בתפקיד משני יותר, שמסמן לא רק גיל מבוגר יותר, אלא הערכה רבה יותר, ובצורה שמנית (כמו ב־*elders* "הזקנים").

● שפה מוכנה לוותר על הבחנה פחות מרכזית כדי לשמר הבחנה מרכזית יותר. זהו כלל בעייתי, שאינו מוגדר היטב ולא תמיד פועל כראוי.

כפי שניתן לראות, הכללים של קוריוזיץ' יכולים לסתור אחד את השני. בהסתייגות מהכלל שאומר "סמן מורכב מחליף סמן פשוט" ראינו שהכלל שאומר "צורה פחות מרכזית משתנה באנלוגיה לפי זו המרכזית" גבר עליו בהתפתחות של הקומפרטיב והסופרלטיב באנגלית. קוריוזיץ' אמר ששינוי אנלוגי הוא כמו גשם: אפשר לנבא את הכיוון שלו (לפי הכללים שנתן), אבל אי־אפשר להיות בטוחים שהוא אכן יתקיים בפועל.

האנלוגיה, באופן טבעי, היא מהצורה המרכזית והנפוצה בשפה, אל זו שהיא פחות מרכזית ופחות נפוצה.

ברוב הז'אנרים בשפה, צורת הגוף השלישי היא בשימוש רב בהרבה מאשר שאר הצורות, ובאמת בפולנית צורת הגוף השלישי היחיד הכתיבה את שאר הצורות, מלבד גוף שלישי רבים.

לבק פורמיישן (back formation) יש קשר הדוק לאנלוגיה. בק פורמיישן הוא תהליך שבו נוצר נאולוגיזם מפירוש של מילה קיימת על־פי אנלוגיה לצורת הגזירה הנפוצה.

הדוגמאות לבק פורמיישן רבות, דוגמת *pea* ModEng. "אפון", שהוא בק פורמיישן מ־*MidEng. pease* "אפון", שנגזר כאילו והמילה היא בצורת־הרבים (בסיומת *-s*), או הפועל האנגלי *lase*

"לשמש כלייזר, להקרין לייזר" שנגזר מ-laser "לייזר" (ראשי-תיבות של Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation) כאילו ומדובר בשם עם סיומת של אייג'נט (-er). בק פורמיישן יכול ליצור דיפרנציאציה של תפקיד. לדוגמה: בעבר בעברית היתה קיימת המילה "עיר" עם צורת הרבים "עיירות" (הצורה "ערים" שימשה בשלבים שונים). בעברית המודרנית נגזרה המילה "עיירה" מצורת הרבים "עיירות", באנלוגיה לאופן המרכזי שבו צורות היחיד והרבים קשורות זו לזו. נוצרה דיפרנציאציה של תפקיד: "עיר" משמשת ל"עיר" גדולה, בעוד ש"עיירה" לקטנה.

2.2 תהליך דיאכרוני ברמת ניתוח אחת כגורם לתהליך דיאכרוני ברמת ניתוח אחת

רמות הניתוח השונות מתפקדות, במערכת-השפה, ביחד — לא תמיד ניתן להפריד, לשים גבול מדויק, בין פונולוגיה למורפולוגיה, בין מורפולוגיה לתחביר, או בין לקסיקולוגיה למורפולוגיה או לתחביר. זה נכון לסינכרוני, אבל גם לדיאכרוני: שינויים שמתרחשים ברמת ניתוח אחת יכולים להשפיע וליצור שינויים ברמת ניתוח אחרת.

רמות הניתוח השונות בנויות האחת מהשניה: מורפמה מורכבת מפונמות, סימונים תחביריים, בהרבה שפות, הם מורפולוגיים, וכן הלאה.

נתבונן בשינויים פונולוגיים, לדוגמה, ובהשפעה שהם יכולים לגרום על המערכת ברמות ניתוח אחרות, כגון מורפולוגיה או תחביר. נניח שאבדה הבחנה פונולוגית בסביבה מסוימת, הבחנה שהפרידה בין מורפמות שונות. אותו שינוי פונולוגי גרר שינוי במערכת המורפולוגית: עכשיו אין הבחנה בין אותן מורפמות. תגובת-השרשרת יכולה להמשיך הלאה: לתחביר.

כדי להבהיר את הנאמר, נתבונן בדוגמה קלאסית: סינקרטיזם במערכת היחסות של שפות הודו-אירופיות, כתוצאה משינוי פונולוגי. בשפות הודו-אירופיות, היחסות מסומנות על-ידי מורפמה בסוף המילה. בהרבה שפות ההבחנות הפונולוגיות באותה סביבה נשחקו, מה שגרר שחיקה של המערכת המורפולוגית.

שפות גרמאניות. להטעמה ההודו-אירופית הקדומה לא היה מקום קבוע: הטעם יכל ליפול על חלקים שונים של המילה. בשפות הגרמאניות הטעם זו לגזע — זהו שינוי דיאכרוני בפונולוגיה. לתזוזת ההטעמה לגזע, באופן קיצוני כנראה, היתה השפעה נוספת, שבמהותה היא פונולוגית אך היא מתרחבת למורפולוגיה: כיוון שהטעם זו לגזע, ההבחנה בין הצלילים שבסוף המילה, בסיומות היחסות, שכאמור באות בסוף, התעממה. אז יש לנו תהליך פונולוגי (תזוזת הטעם), שגרר תהליך פונולוגי נוסף (איבוד ההבחנה בסוף המילה), שגרר מצידו תהליך מורפולוגי (שחיקה של מערכת היחסות). תגובת השרשרת לא מסתיימת כאן: כיוון שמערכת היחסות נפגעה, ואי-אפשר להסתמך על היחסות בקביעת התפקיד התחבירי של החלקים השונים במשפט, התחביר עצמו השתנה. אפשר לראות את זה בהעלמות היחסות באנגלית⁵, שגררה הסתמכות רבה על סדר-מילים בתחביר, כשקודם,

⁵שאלה מתבקשת היא מקומו של ה-s- כסיומת ג'ניטיבית באנגלית. בכל מקרה, גם אם נחשיב את הג'ניטיב כיחסה

באנגלית עתיקה לדוגמה, סדר-המילים היה די חופשי מבחינת התפקיד התחבירי, וסימן בעיקר את מבנה המסר.

באנגלית התהליך היה קיצוני, אבל למעשה כמעט בכל השפות ההודו-אירופיות אבדה הבחנה במערכת היחסות. השארות עם נומינטיב מול יחסה אובליקוויית ("כל השאר") הוא לא מקרה בלתי-סביר.

למעשה, מערכות מורפולוגיות כמעט ולא משתנות מכורה שינויים במורפולוגיה גרידא. רוב השינויים שקורים במורפולוגיה הם תוצאה של שינויים אחרים, פונולוגיים. משהו קורה לדאטיב לא בגלל שהוא דאטיב, אלא בגלל הצורה שלו, התבנית הצלילית של המסמן שלו.

כשהבחנות נעלמות מרמת-ניתוח כלשהי, לעיתים יש נטייה בשפה לשמר את אותן הבחנות, פחות או יותר, ברמת-ניתוח אחרת, בדרך כלל "גבוהה" ממנה: קודם ראינו, באנגלית, איך שהסימון של תפקיד התחבירי, שסומן בעבר ביחסות, עבר בעיקרו לסימון בסדר-מילים (בשילוב עם מילות-יחס, כמו to או by). כ"פיצוי" על אובדן ההבחנות ביחסות שהיו קיימות בלטינית, השפות הרומאניות יצרו מילות-יחס שבאות במקומן. אם באנגלית עלינו מורפולוגיה לתחביר, בשפות הרומאניות עולים ממורפימות שנצמדו למילים, למילים "נפרדות".

אמנם תהליך דיאכרוני ברמת ניתוח אחת יכול לגרום תהליך דיאכרוני ברמת ניתוח אחרת, אבל, בדרך-כלל אם התהליך הנגרר יוביל לאיבוד הבחנה חשובה בשפה, יכול להיות שאותה רמת ניתוח מושפעת תבטל חלקים מהשינוי ברמת הניתוח המשפיעה. למה הכוונה? נניח שיש איזו הבחנה פונולוגית (תנועות בסוף מילה בשפה כלשהי, לצורך הדוגמה), שעליה מתבססת הבחנה מורפולוגית (נאמר, מערכת הפועל באותה שפה מבוססת על ההבחנה בין התנועות הסופיות), וקורה שינוי פונולוגי שמעלים את ההבחנה הפונולוגית הנ"ל. במקרה כזה, יתכן שהמערכת המורפולוגית "תשמור על עצמה" במערכת הפועל מפני השינוי, בגלל הקריטיות של ההבחנה (אם התהליך הפונולוגי המניע יתממש, מערכת הפועל "תקרוס").

אי-אפשר לנבא, כמובן, איך שפה תתנהג: האם התהליך המניע, הגורם, יגבור, או שהתהליך המונע, הנגרם, יגבור.

ולא כ-marker, מערכת היחסות באנגלית מודרנית היא חלקית עד כדי כך שאי אפשר להסתמך על הצורה של המילה כדי לקבוע את תפקידה במשפט.